

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

Voxna kyrkomiljö från sydväst med från vänster; gravkapellet, ekonomibyggnaden (gaveln) och kyrkobyggnaden. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2004-07-07.

2.1 Kyrkomiljön

I Hälsinglands sydvästra hörn och omgiven av vida skogsmarker ligger Voxna socken, som fått sitt namn av älven Voxnan som rinner genom bygden. Voxnan betyder ”ån som lätt svämmar över” och namnet är känt sedan medeltiden. År 1726 anlades Voxna järnbruk med både masugn och hammare, som hade sin storhetstid under 1700- och 1800-talen. De centrala delarna av Voxnabruk, som centralorten i socknen kallas, utgör riksintresse för Kulturminnesvård (K 580) och inom området finns många välbevarade byggnader, exempelvis herrgården och smedjan, vilka båda är byggnadsminnen. Voxna kyrka är belägen på en liten höjd söder och väster om den s.k. Sälman samt intill stora vägen till Voxnabruk. Kyrkomiljön utgörs av kyrka, gravkapell och ekonomibyggnad samt kyrkogård.

En knapp kilometer nordväst om kyrkan är den före detta prästgården i Voxna är belägen. Den nuvarande byggnaden som även tidigare inrymt pastorsexpedition uppfördes på 1950-talet, men på gården finns två rödmålade vinkelbyggda flygelbyggnader varav den östra troligen är länets äldsta bevarade skolbyggnad, då den fungerade som skola 1830-1853. Strax intill ligger församlingshemmet.

Koret från väster. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2004-07-07.

2.2 Kyrkan

Sedan bruket anlagts höll präster från Ovanåker gudstjänst varannan söndag i någon av brukets byggnader, men alla begravingar skedde vid huvudkyrkan i Ovanåker. På grund av det stora avståndet ansökte brukspatronerna Hultman och Gahn 1758 att få uppföra en kyrka och anlägga en kyrkogård. Ansökan beviljades, bruksherrarna stod för alla kostnader och kyrkan kom således att bli en brukskyrka. Redan året därpå stod ett timrat kapell med högrest brutet spåntäckt tak färdigt och denna timrade stomme ingår i den nuvarande kyrkobyggnaden. Vem som ritat byggnaden är inte känt, men arbetet leddes av byggmästaren Wins Hans Olsson från Leksand. Ett klocktorn tillkom 1769 och i slutet av 1780-talet byggdes en läktare i kyrkorummet. Under 1863-64 pågick ett omfattande restaureringsarbete av såväl interiör som exteriör vilket präglades av den klassiserande stilen. Tornet fick nu en helt ny överbyggnad och ytterväggarna kläddes in med sandstensimiterande träpanel. Fönstren förstörades, innertaket byggdes om och en tidigare altarpredikstol ersattes med den nuvarande predikstolen. I början av 1900-talet var kyrkorummet åter i behov av restaurering, men det var först 1927-28 den kunde ske efter ett förslag av arkitekt David Dahl, som bearbetat ett förslag av arkitekt Fredrik Falkenberg. Arbetena leddes av ingenjör Carl Bååth från Bollnäs. Kyrkan försågs nu med nytt värmesystem, nya golv, ny brädpanel på väggarna samt två nya takkupor för att belysa läktaren. Senare restaureringar har främst inneburit konserveringsåtgärder samt mindre förändringar i den fasta inredningen.

Kyrkobyggnaden består av ett **långhus med torn i väster** och en **femsidig sakristia mot öster**. Grunden är putsad i grå kulör och kvaderstensmönstrad och försedd med liggande plana stenar framför. **Fasaderna är i övrigt klädda med liggande vitmålad träpanel** som avdelas

genom gråmålade pilastrar, knutbrädor och fönsterfoder. Fönstren är rundbågiga i kyrkorum och sakristia. Väggarna avslutas uppåt med en bred utsirad bård i gråmålade trä. Kyrkans och sakristians tak, som är klädda med spån, har en svängd form i två etager med kopparplåt i takvinklarna. Långhustaket har två takkupor med runda fönster över läktaren.

Byggnadens huvudentré, som är genom tornet, markeras med en brun port med ett lunettfönster ovanför samt den förgyllda inskriptionen ”CARL XV 1884” som återfinns inom en ram ovanför porten. Byggnaden har även en ingång via sakristians norra vägg och bredvid denna återfinns en nedgång till källaren under sakristian. Tornets samtliga fasader har ett runt småspröjsat fönster samt vid klockvåningen två par svartmålade rundbågiga luckor.

Tornhuvu är av kopparplåt och ovanför detta reser sig en fyrkantig lanternin av trä med fönster i alla väderstreck. Lanterninen kröns av en hög klot- och korsprydd spira.

Genom kyrkans breda port med två dörrblad når besökaren vapenhuset, ett långsmalt rum med så hög takhöjd att en balkongliknande gång ryms ovanför ingången till kyrkorummet. Vapenhuset har golv av grå filtmatta, väggar av breda plankor som är gråmålade upp till en bröstningslist och ovanför denna vitmålade samt ett vitmålat tak. I vapenhuset finns dörr mot toalett samt trappa till tornet. Vapenhuset fick sin nuvarande bredd när väggen flyttades några decimeter mot norr för att inrymma en toalett på 1970-talet.

Kyrkorummet mot orgelläktaren i väster. Foto: Daniel Olsson, Länsmuseet Gävleborg, 2004-07-07.

Kyrkorummets golv är täckt av en blå heltäckningsmatta i mittgång samt grå heltäckningsmatta bakom sista bänkraden längst bak under läktaren. Bänkkvarteren och koret har lackat trägolv. Väggarna är klädda med gråmålade liggande panelbrädor upp till

fönsterbröstningshöjd och ovanför denna stående vitmålade panelbrädor som avdelas med stående träpilastrar mitt mellan varje fönster på långsidorna. Fönstren utgörs av fyra spröjsindelade rundbågefönster på vardera vägg mot norr respektive söder samt en rund takkupa ovanför läktaren mot samma väderstreck. Altarväggen har ett centralt placerat altare samt två dörrar, varav en är igensatt, i empirestil mot sakristian med förgyllda omfattningar med bibelcitat. Samtliga väggar avslutas mot taket med en bred tandsnittslist med grå och ljusblå färgsättning. Taket utgörs av ett tunnvalvt trätak, som uppdelas i sektioner av gördelbågar placerade mellan väggpilastrarna, allt dock målat i vit kulör.

Kyrkans altaruppsats utgörs av altarbordet som enligt uppgift ska vara det ursprungliga från 1759 som omges av höga marmorerade och förgyllda pilastrar med tandsnittsmönstrat kapital vilka knyts samman av en förgylld rundbåge. På den tidigare altarpredikstolens plats återfinns sedan 1864 en målad altartavla med rund överdel som föreställer Uppståndelsen. Nedanför denna ligger ett skulpterat vitfärgat lamm med korsfana. Från 1864 års renovering är även den halvrunda vitmålade altarringen med svarvade pelare samt blått tygklätt knäfall och överdel. På norra väggen sitter predikstolen med tillhörande ljudtak, som är av samma ålder, men utformad i nygotisk stil med många förgyllningar. Bänkinredningen som har sluten form härstammar också från 1864, men den byggdes om vid 1920-talsrenoveringen. Den består idag av korbänkar på vardera sidan altaret samt två större kvarter i långhuset avdelade med en mittgång, allt målat i gråvit kulör. Läktaren, som har ett halvrunt utskjutande parti över mittgången, bärs upp av fyra runda marmorerade klassiska pelare. Läktarbarriären är sluten och indelad i fält med förgyllda ramar. Mitt på läktaren står en stor orgel från 1888, men med orgelfasad från 1864 i klassiserande stil med synliga pipor och förgyllningar mot vit botten. På läktaren finns en öppen äldre vitmålade bänkinredning på gradänger.

Två trappor upp i tornet återfinns sedan 1928 ett museirum där äldre kyrkliga inventarier samlats. Ytterligare en trappa upp i tornet hänger två kyrkklockor. Sakristian, som är belägen direkt öster om altarväggen, är ett smalt sexkantigt rum med hög takhöjd. Rummet har lackat trägolv samt i övrigt lika färgsatt som kyrkorummet, med undantag av taklisten som här utgörs av en bred profilerad vit taklist.

2.3 Gravkapellet

I samband med renoveringen av kyrkan i slutet av 1920-talet uppfördes även gravkapellet, en närmast kvadratisk byggnad väster om kyrkan. Gravkapellet har putsad grund, vitmålade träpaneler samt ett svartmålat plåttak. Entrén, som utgörs av en brunmålad hög port med två dörrblad och ett antikinspirerat överstycke utsmyckat med två korslagda förgyllda facklor, är vänd mot kyrkan. Byggnaden har källare som nås via en nedfart från väster, utanför kyrkogården. Källaren användes tidigare som bårhus och stod i förbindelse med gravkapellet genom två luckor i trägolvet. Själva

Gravkapellet från 1928 från sydost. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg, 2004-07-07.

gravkapellet utgörs av ett rum med brunt trägolv, vitmålat tak samt vita träväggar utsirade med utanpåliggande bred gråmålad list närmast taket. Golvsocklar och de träbänkar som står längs rummets väggar mot söder och norr är marmorerade i grått och vitt. Rummets utsmyckning utgörs för övrigt av ett ursprungligt upphöjt träaltare i grått, vitt samt förgyllning med två tillhörande höga svarvade golvljusstakar i trä.

2.4 Ekonomibyggnaden

Norr om kyrkan, precis i kyrkogårdens utkant, ligger en avlång smal byggnad i två plan, troligen uppförd under 1960-talet. Byggnaden inrymmer personalrum och redskapsförråd för kyrkogårdspersonalen. Ekonomibyggnaden har gråmålad putsad källarvåning samt vitmålad stående locklistpanel samt täcks av ett flackt pulpettak med svartmålad trapetsplåt.

2.5 Kyrkogården

Kyrkogården omger kyrkobyggnaden på alla sidor, men det är bara den östra och södra delen som används för gravsättningar. Omgärdningen utgörs av ett järnstaket med gjutna betongstolpar som ritades av Bollnäsbyggmästaren Carl Bååth 1928. Kyrkogården har ingångar mot norr, väster och söder, med huvudingången mot väster. Kyrkogårdsmarken är grästäckt, men uppdelas i kvarter av breda grusgångar, främst i östvästlig riktning.

Kyrkogården och kyrkobyggnaden från sydost. Foto: Daniel Olsson, Läns museet Gävleborg, 2004-07-07.

Vegetationen utgörs av två rader höga björkar, dels vid vägen och dels vid den stora gången från väster till öster, samt lägre raka häckar mellan gravraderna. I övrigt finns inga andra större träd på kyrkogården utan enbart fristående buskar.

Gravvårdarna som främst utgörs av stående stenvårdar står huvudsakligen vända mot öster eller väster. Öster om kyrkan finns ett stort öppet område med nyare gravvårdar med relativt många låga vitmålade träkors. De äldsta gravarna återfinns söder om kyrkan samt fem stycken vårdar direkt öster om kyrkan, vilka omgärdas av en häck. Inom den sistnämnda platsen finns även kyrkogårdens äldsta bevarade gravvård, en stenhäll från 1809. Tre av de övriga vårdarna är av gjutjärn, varav en högrest gravvård. Utanför kyrkogårdens södra sida finns en stenmur och mot denna står ett antal äldre gjutjärnskors uppställda. Söder om gravkapellet finns en stående grå huggen sten med texten ”Minnessten över alla de förfäder till Jussi Björling som ligger begravda på denna kyrkogård”. Strax utanför kyrkogårdens huvudentré står en fattigböss som förfärdigades 1857. Fattigbössan har järnbeslag och är målad i svart färg med förgyllning samt har ett svartmålat tak av plåt.

2.6 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Voxna kyrka uppfördes som en brukskyrka på 1750-talet och kom sedan att genomgå en omfattande ombyggnad 1863-64 i klassiserande stil och resultatet av denna präglar i hög grad fortfarande kyrkobyggnaden. Exteriören är välbevarad med tidstypiska rundbågiga fönster och pilastrar samt torn med hög lanternin och korsbeprydd spira. I interiören härstammar stora delar från 1864 års ombyggnad, exempelvis taklist, pilastrar, altartavla, altarring, predikstol, bänkinredning, läktarbarriär samt orgelfasad. Vissa mindre förändringar utfördes 1927-28, bl a ombyggnad av bänkinredning, isolering av väggar, två nya takkupor etc och från samma tid är även det välbevarade gravkapellet i klassisk stil. Kyrkogården har behållit sin utformning sedan 1920-talet med bevarad omgärdning, låga häckar samt björkar i rader. Sammantaget måste Voxna kyrkomiljö betecknas som en mycket välbevarad anläggning som fått behålla mycket av den karaktär den fick på 1860-talet.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkans exteriör i klassiserande stil med spånklätt tak är tämligen välbevarad sedan 1860-talet.
- All kvarvarande fast inredning samt bevarade byggnadskomponenter från den ursprungliga 1700-talskyrkan utgör viktiga historiska dokument.
- Den fasta inredningen från 1863-64 utgör en väsentlig del av kyrkorummets karaktär.
- Tilläggen från 1927-28 är också en del av kyrkans historia, exempelvis takkuporna över läktaren.
- Gravkapellet med ursprunglig inredning är en ovanligt välbevarad representant för ett gravkapell från ett av 1900-talets första decennier.
- Kyrkogårdens omgärdning samt utformning med låga häckar och höga björkar har genomgått få förändringar sedan 1920-talet.
- Fattigbössan utanför kyrkogården berättar om äldre tiders levnadsförhållanden.

2.7 Källor, litteratur och övriga uppgifter

ATA, HS, Voxna sn, Kyrkan.

Nilsén, Anna. Voxna kyrka och Mattsmyra kapell. Ingår i serien; Hälsinglands kyrkor XXIV, Uppsala 1975.

Länsmuseet Gävleborg, ärendearkiv.

Länsmuseet Gävleborg, artikelsamling.

Voxna hembygdsförening. *Minnen från Voxna-bygd*. Voxna 1926.

Inventeringsdatum 2004-07-07.

Inventerare: Daniel Olsson.

Ansvar kulturhistorisk karaktäristik och bedömning: Anna Lindgren och Daniel Olsson.

Rapportsammanställning: Daniel Olsson.